

รายงานสรุปผลการสัมมนาเครือข่ายระดับชาติ
เรื่อง การเสนอศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)
เป็นมรดกความทรงจำแห่งโลก

ผู้รับผิดชอบจัดสัมมนา

คณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลก ร่วมกับ สำนักเลขาธิการ
คณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ

องค์กรผู้สนับสนุนการจัดสัมมนา

เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนฯ เอื้อเพื่อการเงินสนับสนุนการจัดสัมมนา เป็นจำนวน
70,000 บาท (เจ็ดหมื่นบาทถ้วน) และอนุญาตให้ใช้สถานที่ (อาคารหอสมุดสมเด็จพระว.ผ.ต.) เป็นที่จัด
สัมมนา

กำหนดการและสถานที่

วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2550 ณ อาคารหอสมุดสมเด็จพระว.ผ.ต. วัดพระเชตุพนฯ

วิทยากรของการสัมมนา

วิทยากร ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านเอกสารมรดกของชาติด้านจารึกวัดพระเชตุพนฯ
โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้เกี่ยวกับ เรื่องฤๅษีตัดตน รวม 10 คน

ผู้เข้าสัมมนา

ผู้เข้าสัมมนา ได้แก่ คณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลก ผู้แทน
หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ผู้แทนเครือข่ายการอนุรักษ์และเผยแพร่เอกสารมรดกของ
ชาติ รวม 75 คน

พิธีเปิดการสัมมนา

พิธีเปิดเริ่มด้วย พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ตีสถานุกิจ) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนฯ
กล่าวสัมโมทนียกถา ศาสตราจารย์คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต กล่าวรายงาน ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร
ศรีสะอาด รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวเปิด ศาสตราจารย์คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม บรรยายพิเศษ

เวลา 10.00 – 11.00 น. **อภิปราย เรื่อง การสร้างเครือข่าย การอนุรักษ์ และเกณฑ์การ
คัดเลือกมรดกความทรงจำแห่งโลก**

ศาสตราจารย์ คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต ชี้แจงเรื่องการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กร
สถาบันการศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องที่มีความสนใจ ความรู้ และความชำนาญโดยเฉพาะ วิธีสร้าง
เครือข่าย ซึ่งกระทำได้โดยการจัดประชุม การจัดสัมมนา การจัดทัศนศึกษา และจัดทำข่าวสาร
เผยแพร่ระหว่างสมาชิก โดยยกตัวอย่างการสัมมนาเครือข่าย เมื่อ พ.ศ. 2545

ในด้านการอนุรักษ์ ผู้บรรยายได้ชี้ให้เห็นความจำเป็นและวิธีการสงวนรักษา และการอนุรักษ์โดยสังเขป ทั้งในด้านวัสดุและเนื้อหาที่ได้รับการบันทึก ซึ่งเก็บอยู่ ณ ที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ได้แจกเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกเพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่เอกสารมรดกภูมิปัญญา แห่งโลก

ดร. ม.ร.ว. รุจยา อาภากร ได้ชี้แจงให้ผู้เข้าสัมมนาทราบเรื่องแผนงานความทรงจำ แห่งโลก กระบวนการนำเสนอเอกสารมรดกเพื่อให้องค์การยูเนสโก พิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการ 2 ชุด ชุดแรก เป็นอนุกรรมการกลั่นกรองเบื้องต้น ในกรณีที่กรรมการ เห็นควรขอข้อมูลเพิ่มเติม ก็ติดต่อประเทศสมาชิกส่งข้อมูลเพิ่มเติม เมื่อได้ข้อมูลเป็นที่พอใจแล้ว ก็จะได้ นำเข้าคณะกรรมการระหว่างประเทศว่าด้วยเอกสารมรดกความทรงจำแห่งโลก ถ้าเห็นสมควรก็เสนอ ให้ผู้อำนวยการองค์การยูเนสโกลงนามในใบประกาศ และในหนังสือแจ้งให้ประเทศสมาชิกผู้ส่งเรื่อง ได้ทราบ

นางสาวตรี สุวรรณสถิตย์ กล่าวถึงคำถาม 10 คำถาม ที่องค์การยูเนสโก ได้รับ ประกอบด้วย ความแตกต่างระหว่าง “มรดกความทรงจำโลก” และ “มรดกโลก” ทั้งแหล่งธรรมชาติและ แหล่งทางวัฒนธรรม ความสำคัญของศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ในฐานะที่เป็นมรดกความทรงจำ แห่งโลกชิ้นแรกของไทย การเข้าถึงโดยการอนุรักษ์ การจัดทำทะเบียน และการใช้ประโยชน์ หลักเกณฑ์ สำคัญ 10 ประการที่แต่ละประเทศต้องพัฒนา การให้การศึกษา การจัดให้มีการเรียนการสอน เรื่องมรดก ความทรงจำแห่งโลกขึ้นในประเทศไทย

เวลา 12.00 – 13.30 น. **อภิปรายเรื่อง จารึกวัดพระเชตุพนฯ : มรดกภูมิปัญญาไทย มรดก ภูมิปัญญาโลก และเครือข่ายการอนุรักษ์**

พระราชเวที (สุรพล ชิตญาโณ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนฯ กล่าวว่า วัดโพธิ์ หรือวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก และเป็นวัดประจำรัชกาล ที่ 1 แห่งราชวงศ์จักรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาวัดเก่าที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาให้เป็นวัดหลวง ข้างพระบรมมหาราชวัง ซึ่งปัจจุบัน ได้พระแท่นประดิษฐานพระพุทธรูปเทวปฏิมากร พระประธานในพระอุโบสถ เป็นที่บรรจุพระบรมอัฐิของ พระองค์ท่านด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 3 ขุนนาง เจ้าต่างกรม ข้างสิบหมื่น ได้ระดมช่าง ในราชสำนัก ข้างวังหลวง ข้างวังหน้า และช่างพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดต่าง ๆ ผู้เชี่ยวชาญงานศิลปกรรมสาขา ต่าง ๆ ได้ทุ่มเทสร้างสรรค์ผลงานพุทธสถานและสรรพสิ่งที่มีระดับอยู่ในพระอารามหลวง ด้วยพลัง ศรัทธาตามพระราชประสงค์ของพระองค์ท่านให้เป็นแหล่งรวมสรรพศิลป์ สรรพศาสตร์ เปรียบเป็น มหาวิทยาลัยแห่งสรรพวิชาไทย (มหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรก) ที่รวมเอาภูมิปัญญาไทยไว้เป็นมรดก ให้ลูกหลานไทยได้เรียนรู้กันอย่างไม่รู้จบสิ้น

ในเรื่องเกี่ยวกับจาริกนั้น เนื่องจากพบว่ามียุ่เป็นจำนวนมาก พอสรุปได้ว่ามีจาริก
หมวดพระพุทธศาสนา หมวดยานยนต์ หมวดทำเนียบ หมวดประเพณี หมวดประวัติวัด
หมวดวรรณคดี หมวดสุภาษิต แลหมวดอนามัย ซึ่งประกอบด้วย โคลงภาพคนต่างภาษา โคลงภาพ
ฤๅษีดัดตน และ อาธิโทโพธิบาท เป็นต้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เสาวณิต วิงวอน กล่าวถึงการสถาปนาวัดพระเชตุพนฯ แสดง
ให้เห็นถึงพัฒนาการครั้งยิ่งใหญ่ทางด้านภูมิปัญญาของไทย ทั้งทางด้านกายภาพ โดยการออกแบบ
การวางผัง การสร้างอาคารต่าง ๆ ของวัด และจิตวิทยาเพื่อแสดงให้เห็นถึงความรู้ ความคิด ปัญญา
ของไทย เป็นการนำเอาความรู้จากวัง และจากผู้ทรงคุณวุฒิทุกสาขามาผสมผสานกันเข้าเป็นแหล่งความรู้
ของประชาชน ในขณะที่อิทธิพลตะวันตกเริ่มจะแทรกซึมเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย เช่น เรื่องการ
พิมพ์ของหมอบรัดเลย์ จึงมีการบันทึกความรู้ลงบนแผ่นศิลา คัดลอกความรู้แขนงต่าง ๆ จากสมุดไทย
ลงบนแผ่นศิลา จัดทำบันทึกภูมิปัญญาไทยอย่างเป็นระบบเป็นครั้งแรก ทั้งทางด้านจิตรกรรม
สถาปัตยกรรม วรรณกรรม การศึกษา ศาสนา การสาธารณสุข ความรู้เกี่ยวกับคน ชาติ ภาษา และ
อื่นๆ เรื่องของวัดโพธิ์จึงสามารถเรียนรู้ได้ไม่จบสิ้น

อาจารย์ศานติ ภักดีคำ กล่าวถึง **จาริกวัดพระเชตุพนฯ : มรดกภูมิปัญญาไทย
มรดกภูมิปัญญาโลก** โดยเน้นทางด้านวรรณคดีด้านกลบทศิริวิบูลกิตดี ว่า แม้วานักปราชญ์ยังถกเถียง
กันอยู่ว่า กลบทศิริวิบูลกิตดี ที่พัฒนาจากกลอนเพลงยาวพื้นบ้านของไทย แต่งโดย หลวงปริชา (เซ่ง)
ในสมัยพระเจ้าบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา หรือเป็นวรรณคดีรัตนโกสินทร์ตอนต้น สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แต่ก็ยังมีหลักฐานยืนยันแน่นอนว่า มีหลักฐานเป็นจาริกที่เสาระเบียง
พระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ เป็น “เพลงยาวกลบทอักษร” สมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งมีกลบทและกลอักษร
รวมกันถึง 50 ประเภท เช่น กลบททองนํ้าร่ว พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
กลบทดุริยางค์จำเรียง โดย ขุนชนสิทธิ กลบทสฤทธิจักรถ โดย หลวงนายชาญภูเบศร์ เป็นต้น นอกจากนี้
จะมีความสัมพันธ์กับวรรณคดีไทยโดยตรงแล้ว ยังมีความสัมพันธ์กับวรรณคดีของประเทศเพื่อนบ้าน
โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกัมพูชาอีกด้วย

นางสาวชนิษฐา วงศ์พานิช สรุปว่า วัดโพธิ์เป็นวัดที่ยิ่งใหญ่ เป็นแหล่งที่สืบทอดศิลปะ
วิทยาการ และศิลปะและวัฒนธรรมไทยทุกแขนง มีศิลาจาริกจำนวนมากที่ทรงคุณค่ายิ่ง สมควรที่
ประชาชนและเยาวชนไทยทุกคนจะได้ศึกษาเรียนรู้ และคงจะได้เผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางมาก
ยิ่งขึ้น และคณะกรรมการความทรงจำแห่งโลก คงจะได้พิจารณากันในรายละเอียดต่อไป

เวลา 13.30 – 15.00 น. อภิปรายเรื่องการแพทย์แผนไทย และฤๅษีดัดตน

นายประจักษ์ วัฒนานุสิทธิ ดำเนินการอภิปราย

นางกัญญา ตวีเศษ กล่าวถึงภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ว่าตามพระราชบัญญัติ
คุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 บังคับใช้เมื่อ 27 พฤษภาคม 2543

มีลักษณะองค์ประกอบของกฎหมาย ประกอบด้วย 7 หมวด ประเภทของการคุ้มครอง คือ เรื่อง ภูมิปัญญาแผนไทย ประกอบด้วย ตำรับยาแผนไทยและตำรับการแพทย์แผนไทย เรื่องสมุนไพร และ เรื่องป่า / แหล่งกำเนิดสมุนไพร การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย การจัดทำทะเบียน

นอกจากนั้น ยังให้นิยาม ความหมายการแพทย์แผนไทยว่า คือกระบวนการทางการแพทย์เกี่ยวกับการตรวจวินิจฉัย บำบัด รักษา หรือป้องกันโรค หรือการส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพของมนุษย์ การผดุงครรภ์ การนวดไทย และให้หมายความรวมถึงการเตรียมการผลิตยาแผนไทย และการประดิษฐ์ อุปกรณ์และเครื่องมือทางการแพทย์ ทั้งนี้ โดยอาศัยความรู้หรือตำราที่ได้ถ่ายทอดและพิจารณาสืบต่อกันมา และเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน สามารถคุ้มครองตำรับยาแผนไทยหรือ ตำราการแพทย์แผนไทย กระทรวงสาธารณสุขจึงอยู่ในระหว่างการร่างกฎกระทรวง ว่าด้วยหลักเกณฑ์และ วิธีการในการประกาศกำหนดตำรับยาแผนไทยของชาติ หรือตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ พ.ศ. ประกอบด้วยตำรับยาแผนไทยหรือตำราการแพทย์แผนไทย ตำรับยาแผนไทยหรือตำราการแพทย์แผนไทยที่มีความได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย และข้อห้ามมิให้ประกาศ กำหนดเป็นตำรับยาแผนไทยของชาติ หรือตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ

พันเอก (พิเศษ) สุรเทพ อภัยจิตร กล่าวถึงจารึกวัดพระเชตุพนฯ : มรดกภูมิปัญญาไทย “ฤๅษีดัตต” ว่า ฤๅษีดัตตที่วัดโพธิ์ ที่ประกอบด้วย จารึก (ศิลาอ่อน) โคลงภาพฤๅษีดัตต 80 แผ่น และรูปนั้นประกอบเป็นรูปหล่อเนื้อชิน (ดีบุก ผสมสังกะสี) จำนวน 80 รูป ที่ปัจจุบันเหลือให้เห็นที่เขามอ ใกล้พระวิหารทิศใต้ พระอุโบสถวัดโพธิ์ นั้น เกิดจากพระมหากษัตริย์ของรัชกาลที่ 1 กับรัชกาลที่ 3 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทั้งนี้ นอกจากฤๅษีดัตตแล้ว ภายในพระอารามนี้ ยังเต็มไปด้วยแผ่นศิลาจารึก สรรพศิลป์ วิทยาการ ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน เช่น ตำราการแต่งบทกวี โคลงฉันท กาพย์ กลอน ช่างปั้น ช่างหล่อ ช่างเขียน ช่างแกะสลัก ฯลฯ ตำราแผนหมอนวด 60 รูป ตำรายา ในส่วนที่เป็นฤๅษีดัตตนั้น นับถึงปัจจุบันก็มีอายุ 169 ปีแล้ว ขณะนี้เป็นที่สนใจมาก มีผู้แปลเป็นภาษาญี่ปุ่น พยายามจะได้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ พยายามติดต่อวิทยากรผู้อภิปราย แต่ก็ตอบไปว่าไม่ได้ เพราะเป็นสมบัติของชาติ น่าจะเป็นลิขสิทธิ์ของหน่วยงานที่เหมาะสม และให้ข้อเสนอแนะที่ประชุมว่า

1. ควรตั้งเป็นนโยบายของชาติ (รัฐธรรมนูญ) ให้เสริมสร้างความรู้แก่คนไทยทุกหมู่เหล่าทุกระดับการศึกษา ทั้งประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา และทั่วไป ต้องให้ตระหนักและภูมิใจให้ได้เรียนรู้และหวงแหนสรรพวิชาไทยและเรียนรู้ความเป็นมาของวัดโพธิ์
2. ต้องมีกฎหมายรักษาสีในภูมิปัญญาไทย ทั้งด้านความรู้และสรรพสิ่งในมรดกของชาติไทยอย่างเหนียวแน่นและจริงจังให้ทันเวลาอย่างถูกต้อง
3. ควรต้องพัฒนา จัดสร้างฤๅษีดัตตขึ้นใหม่ ให้ครบถ้วน 80 รูป ให้สง่างามเป็นที่สนใจ ซึ่งได้ประโยชน์ด้านประชาสัมพันธ์ด้วย
4. ควรจัดทำสวนสมุนไพร เพื่อการศึกษาวิจัย จัดพิมพ์หนังสือ มีภาพประกอบที่เหมาะสม

5. ทางราชการอนุญาตให้เอกชนมีสัมปทาน แต่จะเปลี่ยนสิทธิให้ไปอยู่ในมือบุคคลอื่น โดยเฉพาะต่างชาติไม่ได้โดยเด็ดขาด

นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ กล่าวถึง “ฤๅษีตัดตน” ว่า ฤๅษีตัดตนเป็นวิชาว่าด้วยการบริหารร่างกายที่ไทยรับมาจากอินเดียมาแล้ว ทั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งตำราหลวงและปั้นรูปฤๅษีตัดตนไว้เป็นทานตามศาลาริมกำแพงวัดพระเชตุพนฯ แต่ไม่ทราบจำนวนแน่ชัด รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิจ ละครมหลักรูปฤๅษีตัดตน จำนวน 80 ท่า (ที่จริงแล้วมี 82 ตน เพราะมี 2 ท่าที่ทำเป็นรูปฤๅษี 2 ตน ร่วมกันตัดกาย) และในภาพที่ทรงให้ปั้นฤๅษีตัดตนนั้น พระองค์ยังได้ทรงให้ประสูตนักปราชญ์ เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส พระญาณปริยัติ เป็นต้น รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น แต่งโคลง 4 สุภาพ อธิบายท่าฤๅษีตัดตนแต่ละท่าแล้วทรงโปรดฯ ให้บันทึกเรื่องนีลงในสมุดไทย แล้วเสร็จเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2379

หอสมุดแห่งชาติ มีต้นฉบับตำราฤๅษีตัดตน ที่เป็นทั้งภาพลายเส้น และภาพเขียนสี ทั้งที่มีโคลงอธิบายเหมือนจารึกที่วัดพระเชตุพนฯ จนจบสมบูรณ์ และไม่สมบูรณ์ หลายฉบับ นอกจากนั้นแล้วในสมัยหลัง ยังมีการคัดลอกเรื่องและภาพจากฉบับหลวงให้แพร่หลายยิ่งขึ้น รวมทั้งได้มีการนำภาพฤๅษีตัดตน จำนวน 40 ท่า ไปเขียนไว้ที่ผนังคอสองของศาลาโถง วัดมัชฌิมวาส อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

นอกจากจะให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับ ชื่อ และที่มาของฤๅษีตัดตนเท่าที่สอบค้นได้ในสำนักหอสมุดแห่งชาติ ว่ามีการพิมพ์แล้วถึง 39 ครั้ง จนในปัจจุบัน สำนักหอสมุดแห่งชาติกำลังเตรียมการจัดพิมพ์ ครั้งที่ 40 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ 80 พรรษา ในปี 2550 นี้

นายประจักษ์ วัฒนานุสสิทธิ กล่าวสรุปว่า ทั้งตำรายา ตำราแพทย์แผนไทย และฤๅษีตัดตน และโคลงภาพฤๅษีตัดตน ล้วนแต่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาความรู้ความสามารถของบรรพชนไทยที่สร้างสรรค์ไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลัง สมควรที่เราจะต้องช่วยกันอนุรักษ์ปกป้อง รักษาไว้ให้เป็นมรดกของชาติไทยอย่างยั่งยืน บันทึกไว้เป็นมรดกความทรงจำของชาติ ของภูมิภาค และของโลก ต่อไป

อนึ่ง นายประจักษ์ วัฒนานุสสิทธิ เลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลก ได้แจ้งที่ประชุมทราบว่าและมีเอกสารเพิ่มเติม ดังนี้

1. พระราชเวที (สุรพล ชิตญาโณ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนฯ แจ้งว่า พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ตีสถานุกโร) ได้มีพระเมตตาให้แจกหนังสือสิริมงคลวัดโพธิ์ คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนจัดพิมพ์เป็นที่ระลึก ฉลองอายุวัฒนมงคล 90 ปี พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ตีสถานุกโร) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และฉลองกุฎิคณะ น. 16 26 – 27 พฤษภาคม 2549 แจกผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนา ท่านละ 1 เล่ม

2. ก่องแก้ว วีระประจักษ์ มอบเรื่อง “บางส่วนของจารึกวัดพระเชตุพนฯ”

3. ทวีศักดิ์ เผือกสม มอบเรื่อง ขาดพันธุวิทยาในจารึกวัดพระเชตุพนฯ
ที่ศาลามหาวิทยาลัย University in Stone

4. ประจักษ์ วัฒนานุกูลธิ์ มอบเรื่อง “คณะกรรมการแห่งภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก
ว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลก (Memory of the World Committee for Asia Pacific – MOW
CAP)”

มติที่ประชุม

ก่อนจบการสัมมนา วิทยากรทุกคนร่วมตอบปัญหาประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมรดก
ด้านเอกสาร หนังสือ ความรู้สาขาต่าง ๆ ที่เป็นมรดกความทรงจำของโลก ประวัติความเป็นมาของจารึก
วัดโพธิ์ การอนุรักษ์ การปกป้องรักษา การศึกษาค้นคว้าวิจัยในเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องได้อย่างชัดเจน
ทุกประเด็น วิทยากรที่ควรกล่าวถึงอีก 1 คน คือ อาจารย์ปรีดา ตั้งตรงจิตร ผู้อำนวยการโรงเรียน
การแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนไทย และมีข้อสรุปเป็นมติที่ประชุม ดังนี้

1. ที่ประชุมเห็นพ้องต้องกันว่า มรดกด้านเอกสาร หนังสือ ซึ่งเป็นความทรงจำ
ของชาติ มีความสำคัญ แต่ก็กระจายอยู่ทั้งในวัด ในความครอบครองดูแลของส่วนราชการและ
เอกชน จึงจำเป็นต้องมีเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์ที่กว้างขวาง และเข้มแข็ง

2. ที่ประชุมมีความยินดีและขอบคุณที่กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวง
วัฒนธรรม ให้ความสำคัญและยินดีให้การสนับสนุนแผนงานแห่งชาติว่าด้วยความทรงจำแห่งโลก

3. ขอเสนอให้วัดพระเชตุพนฯ ด้วยความร่วมมือของผู้เชี่ยวชาญ รวบรวมและ
ศึกษาเรื่องของจารึกวัดโพธิ์ทั้งหมด และนำออกเผยแพร่เพื่อเยาวชนและประชาชนทั่วไป จะได้เข้าใจและ
ซาบซึ้งถึงคุณค่าของมรดกความทรงจำของโลกที่สำคัญยิ่งเหล่านี้

4. ขอเสนอให้วัดพระเชตุพนฯ พร้อมด้วยจิตศรัทธาของประชาชนจัดทำรูปถ่าย
ตัดตอนที่ยังขาดอยู่ให้ครบทั้ง 82 ตอน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าของเยาวชน และประชาชน
ทั่วไป สืบไป

5. ขอให้คณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลก
กระทรวงศึกษาธิการ จัดประชุมสัมมนาเครือข่ายมรดกความทรงจำแห่งโลกสม่ำเสมอ และครั้งต่อไป
ที่วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ เนื่องจากที่วัดนี้มีการรวบรวม รักษา อนุรักษ์ คัมภีร์ใบลานที่ทรงคุณค่าและ
มากที่สุดในภาคเหนือ

6. ขอเสนอให้คณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลก
จัดประชุมสัมมนาเครือข่ายฯ ครั้งต่อ ๆ ไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ณ สถานที่ๆ เหมาะสม โดยเชิญ
มหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีร่วมเป็นเจ้าภาพ เนื่องจากรวบรวมข้อมูล
ความรู้เกี่ยวกับมรดกความทรงจำของภาคตะวันออกเฉียงเหนือไว้มากที่สุด

7. ย้ำให้หน่วยงาน องค์กร บุคคล ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งวัด และ
ศาสนสถาน รวบรวม อนุรักษ์ เก็บรักษามรดกด้านเอกสาร หนังสือบันทึกคัมภีร์ใบลาน ทำทะเบียน
นำออกเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักและศึกษา ค้นคว้าอ้างอิงกว้างขวางต่อไป

นมัสการพระประธาน และเยี่ยมชมวัดโพธิ์

ก่อนจบบรรายการ พระราชเวที (สุรพล ชิตญาโณ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ กรุณาเป็นมัคคุเทศก์กิตติมศักดิ์ นำคณะกรรมการฯ และผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนา ศึกษาสถานที่และอธิบายเกี่ยวกับวัดโพธิ์ ดังนี้

1. กราบพระประธานภายในพระอุโบสถ พระอุโบสถหลังนี้ สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 ตามแบบอยุธยาตอนปลาย แต่ขยายให้ใหญ่ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 พระประธาน คือ พระพุทธเทวปฏิมากร ประดิษฐานบนฐานชุกชี 3 ชั้น ชั้นที่ 1 เป็นที่ประดิษฐานพระราชศรีราชนคร รัชกาลที่ 1 จิตรกรรมประดับผนังพระอุโบสถเหนือหน้าต่างชั้นไป เขียนเรื่องมโหสถบัณฑิต คอสองในประธานสองข้าง เขียนเรื่องเมืองสวรรค์ชั้นจตุมหาราช ผนังระหว่างประตูหน้าต่าง เขียนเรื่องพระสาวกเอตทัคคะ 41 องค์ บนหน้าต่างด้านใน เขียนลายรดน้ำเป็นรูปตราประจำตำแหน่งเจ้าคณะสงฆ์ในกรุงและหัวเมือง สมัยรัชกาลที่ 3 ด้านนอกแกะสลักเป็นลายแก้วชิงดวง

2. กำแพงแก้วล้อมรอบพระอุโบสถ มีซุ้มประตู 8 ซุ้ม และพัทธสีมา 8 ซุ้ม ผนังระหว่างเสาเฉลียงพระอุโบสถด้านนอก ประดับศิลาจำหลักภาพ เรื่องรามเกียรติ์ 152 ภาพ สลักจากภาพหนังใหญ่ สมัยรัชกาลที่ 3 มีโคลงจารึกบอกเนื้อเรื่องติดไว้

รอบพระอุโบสถมีระเบียง 2 ชั้น มีวิหารทิศ 4 ทิศ ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญทุกทิศ รอบพระระเบียงชั้นในประดิษฐานพระพุทธรูป 150 องค์ ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาจากหัวเมืองฝ่ายเหนือ ตามเสาพระระเบียง รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้จารึกเพลงยาวกลอักษร เพลงยาวกลบท และตำราฉันทลักษณ์ต่าง ๆ อยู่ในกรอบศิลา รวม 100 แผ่น

3. วิหารคด มุมกำแพงรอบพระอุโบสถทั้ง 4 ด้าน มีวิหารคด รวม 4 หลัง มีพระเจดีย์หมู่ 5 ฐานเดียวทั้ง 4 ด้าน นอกจากนั้นยังมีเจดีย์รายอีก 71 องค์

4. ศาลาราย ภายในวัดมีศาลารายทั้งข้างใน คือ รอบพระอุโบสถ และศาลารวมกลุ่มอาคารหลักของวัด ศาลารายคู่หน้าพระมหาเจดีย์ ตั้งอยู่ระหว่างพระมหาเจดีย์ และพระอุโบสถ ศาลาหลังเหนือ (ศาลาหมอนวด) จารึกตำราทวนวดแผนโบราณ มีจิตรกรรมลายเส้นบอกตำแหน่งนวด จารึกอยู่ที่คอสองเฉลียงลด จำนวน 32 แผ่น ด้านหลังจารึกสุภาษิตพระร่วง (ปฐมสุภาษิตของไทย) กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ และภาพเขียนขบวนแห่กฐินพยุหยาตราสถลมารค ศาลารายหลังใต้ (ศาลาแม่ซื้อ) จารึกตำรายากุมารเวชโบราณ การรักษาโรคเกี่ยวกับเด็ก มีจิตรกรรมฝาผนังภาพแม่ซื้อและเด็ก ๆ ศาลารายรอบวัดมี 16 หลัง คอสองเฉลียงและคอสอง มีจิตรกรรมฝาผนัง (พระเจ้าห้าร้อยหัวสิบชาติ) เขียนศาลาละ 36 เรื่อง ศาลาทิศใต้ อยู่ด้านทิศใต้ของศาลาการเปรียญ มีฤกษ์ตัดดินในช่องกุฎศาลา ตามช่อกุฎหัวศาลามีรูปปั้นคนต่างภาษา 32 รูป ปัจจุบันเหลือ 2 ภาษา นอกจากนั้น มีจิตรกรรมหลังบ้านหน้าต่างพระวิหารทิศ เกี่ยวกับการแต่งกายของคน 12 ภาษา ศาลารายด้านทิศตะวันออก 2 หลัง เป็นสถานที่เรียนการฝึกสอนนวดแผนโบราณและนวดสมุนไพร จารึกในศาลารายเหล่านี้ คือ รวบรวมสรรพวิชา ทั้งการแพทย์ การเมือง การปกครอง วรรณคดี ประวัติวัด ฯลฯ สมกับที่กล่าวว่า วัดโพธิ์ คือ มหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย

5. **พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล** อยู่ภายในบริเวณกำแพงแก้วสีขาว เป็นพระเจดีย์ย่อมุม สูง 42 เมตร สัญลักษณ์พระมหากษัตริย์ 4 พระองค์ องค์ด้วยกระเบื้องเคลือบสีเขียนนามว่า พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชรดาญาณ สร้างครอบหุ้มพระพุทธรูปพระศรีสรรเพชญ์สูง 16 เมตร จากกรุงศรีอยุธยา เป็นพระเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 1 พระมหาเจดีย์ศิลปกรรมกรณิทาน สีขาว ประจำรัชกาลที่ 2 พระมหาเจดีย์มุนีบันตบริหาร สีเหลือง ประจำรัชกาลที่ 3 พระเจดีย์สีน้ำเงินเข้มหรือสีคราม นามพระเจดีย์ทรงพระศรีสุริโยทัย ประจำรัชกาลที่ 4

6. **วิหารพระพุทไธยาสา** เป็นพระวิหารที่รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นประดิษฐานพระพุทไธยาปูนปั้นปิดทอง ซึ่งพระองค์ยาว 46 เมตร พระพักตร์สูง 15 เมตร พระบาทยาว 5 เมตร พระบาทประดับมุกภาพมงคล 108 ตรงกลางเป็นรูปจักร ศิลปะแบบไทยผสมจีนแนวคิดอินเดีย ผนังพระวิหารเขียนภาพมหาวงศ์ (พงศาวดารลังกา) เหนือหน้าต่าง ผนังระหว่างช่องหน้าต่างเขียนเรื่อง พระสาวิกาเอตทัคคะ (ภิกษุณี) 13 องค์ อุบาสกเอตทัคคะ 10 ท่าน และอุบาสิกาเอตทัคคะ 10 ท่าน

7. **พระมณฑป (หอไตรจตุรมุข)** หอไตรนี้ รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเป็นยอดมณฑป ประดับกระเบื้องเคลือบจีนสวยงามมาก ภายในมีตู้เก็บพระไตรปิฎก ศาลารายล้อมรอบ 3 ด้าน ผนังศาลารายเขียนภาพจิตรกรรมกำเนิดรามเกียรติ์ ประเพณีรามัญกวนข้าวทิพย์ ผนังภายนอกมีจารึกโคลงสุภาษิต (โคลงโลกนิติ) ภายในจัดเป็นพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ พุทธลักษณะ พุทธอิริยาบถ พระไตรปิฎก ไบลาน สมุดไทย เครื่องถ้วย และเครื่องแก้วเจียรนัย

8. **ศาลาการเปรียญ** เป็นพุทธสถานที่ปฏิบัติธรรมแทนพระวิหาร ใช้เป็นที่ประกอบศาสนกิจฟังเทศน์ ฟังธรรม ทำบุญ ของพระภิกษุสงฆ์ ศาลาการเปรียญแห่งนี้ ตั้งแต่เดิมคือพระอุโบสถหลังเดิมของวัดโพธารามที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา มีพระพุทธรูปปางสมาธิประดิษฐานอยู่ ตรงกลางหน้าพระประธาน มีธรรมมาสน์บุษบกไม้แกะสลัก ฝีมือช่างอยุธยา สวยงามมาก ที่คอสองมุมโถงด้านหน้าและด้านหลัง มีภาพจิตรกรรมนรกขุมต่าง ๆ และเปรต 12 จำพวก

ใกล้ศาลาการเปรียญ ยังมีสวนมัสกวัน (สวนไม้ประดับ) มีภาพสามก๊ก เดิมเป็นที่เรียนหนังสือของเจ้าฟ้าและเชื้อพระวงศ์รุ่นเล็ก และยังมีสระจระเข้ ภายในมีสระน้ำก่ออิฐถือปูน ภูเขากลางสระ และมีตึกฝรั่งคล้ายเก๋งจีน เดิมเคยเป็นที่เรียนของเจ้าฟ้าและเชื้อพระวงศ์รุ่นโต

นอกจากนั้นภายในวัดยังมีเขามอ ไม้ประดับ ตักตวจิน อีกเป็นจำนวนมาก

9. **เขาฤๅษีตัดตน** ใกล้กับพระวิหารด้านทิศใต้ มีฤๅษีตัดตนเนื้อความเกี่ยวข้องดังปรากฏในเอกสารของวิทยากรหลายท่านแล้ว ปัจจุบันยังเหลือฤๅษีตัดตนอยู่ 24 ท่า 25 คน นับเป็นมรดกสำคัญของวัดโพธิ์และของชาติไทย

10. **ตำหนักवासกรี** เป็นพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้าองค์ที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระผู้ทรงเป็นรัตนกวีของชาติที่องค์การยูเนสโก ประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมระดับโลก (กวีเอกของโลก) ภายในตำหนักที่เคยประทับ ตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาสนี้ ปัจจุบันประดิษฐานพระโกศทรงฝรั่ง บรรจุพระอัฐิของท่าน

11. หอสมุดสมเด็จพระเจ้า ว.ผ.ต. สร้างขึ้นในเขตสังฆาวาส เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสฺสทตฺโต ป.9) อดีตอธิบดีสงฆ์วัดโพธิ์ รูปที่ 10 ปัจจุบันเป็นสถานที่จัดประชุม พิพิธภัณฑสถาน และห้องสมุดของวัด ซึ่งใช้เป็นที่พักประชุมสัมมนาในครั้งนี้ด้วย

ผู้มีโอกาสได้เข้าชมต่างยอมรับเป็นเสียงเดียวกันอย่างภาคภูมิใจว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร หรือวัดโพธิ์ พระอารามหลวงแห่งนี้ เป็นหนึ่งของยอดแห่งวัดทั้งหมดในประเทศไทย พร้อมด้วยมรดกไทยทุก ๆ ด้านทั้งศาสตร์ และศิลป์ สมกับคำว่า มหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย สมควรที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ และทะนุบำรุงให้คงอยู่เป็นมรดกโลกต่อไปชั่วกาลนาน

สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ